
УДК821.162.1 Грабовський М.

Ірина Руденко
кандидат філологічних наук
НА СБ України

ПОЛЬСЬКІ ПОЕТИ-ПРОРОКИ В ОЦІНЦІ МІХАЛА ГРАБОВСЬКОГО

Дана стаття присвячена огляду критичних та аналітичних думок польського критика М. Грабовського, в яких містяться судження про польських поетів-пророків, а саме: А. Міцкевича, Ю. Словацького, З. Красінського та Ц. Норвіда. Проаналізовано як критичні праці М. Грабовського, так і його кореспонденцію. Окрім того, стисло викладено основні здобутки М. Грабовського як суспільного діяча для польської та української культури.

Ключові слова: поет-пророк, романтизм, геній, поціновувач, суспільна діяльність.

Iryna Rudenko. Polscy poeci-wieszczowie w ocenie Michała Grabowskiego.

Dany artykuł jest poświęcony przeglądowi krytycznych i analitycznych opinii polskiego krytyka M. Grabowskiego, w których mieszczą się badania o polskich poetach-prorokach, a zwłaszcza: A. Mickiewicza, J. Słowackiego, Z. Krasińskiego i C. Norwida. Przeanalizowano zarówno krytyczne prace M. Grabowskiego, tak i jego korespondencje. Oprócz tego, streszczono główne osiągnięcia M. Grabowskiego jako społecznego działacza dla polskiej i ukraińskiej kultury.

Kluczowe słowa: poeta-prorok, romantyzm, geniusz, znawca, społeczeństwo.

Rudenko I.V. Polish poet-prophets in Michal Grabowski assessing.

This article is sanctified to their view of critical and analytical opinions of the Polish critic of M. Grabowski, in that there are judgements about the Polish poets-prophets, namely: A. A. Mickievicha, J. Slovacki, Z. Krashinski and C. Norvid. Both critical labours of M. Grabowski and his correspondence are analysed. Except that, the basic achievements of M. Grabowski are briefly expounded as a public man for the Polish and Ukrainian culture.

Keywords: poet-prophet, romanticism, genius, judge, publicactivity.

Одним із найбільш вагомих літературних критиків польського романтизму був Міхал Грабовський (1804–1863), – видатний літературний критик, письменник-романіст, представник «української школи» в польському романтизмі, видавець, історик, ет-

нограф, естет, громадський і культурний діяч середини XIX ст. в Польщі. Його багатогранна й невтомна літературна праця, що тривала майже сорок років, була безпосередньо пов'язана з етапом формування національної самосвідомості поляків. Творчий набуток митця мав важливе значення для розвитку письменства, адже, окрім літературно-критичного набутку, він був автором низки історичних романів у дусі Вальтера Скотта, таких як «Станиця Гуляйпільська» («*Stannica Hulajpolska*»), «Тайкури» («*Tajkury*»), «Пан староста Каньовський» («*Panstarosta Kaniowski*»), «Пан староста Закшевський» («*Panstarosta Zakrzewski*»), «Заметіль у степах» («*Zamieć wstepach*»), «Коліївщина і степи» («*Koliszczyznaiesteru*»), а також етнографічного дослідження «Україна давня і сучасна» («*Ukrainadawnaiteraźniejsza*»).

Метою даного дослідження є проаналізувати критичну творчість та епістолярій польського митця на предмет виявлення суджень про творчість польських поетів-пророків, а саме: А. Міцкевича, Ю. Словацького, З. Красінського та Ц. Норвіда.

Коли майбутньому літераторові виповнилося 10 років, його віддали до школи єзуїтів у с. Романові. Через деякий час обставини змінили родину переїхати до с. Олександрівка Чигиринського повіту, у зв'язку з чим Міхал і почав навчатись у Василіанській школі в Умані, де, як відомо, зав'язалась дружба між відомими в майбутньому представниками «української школи», С. Гоцинським і Б. Залеським, а також виникло літературне угруповання «ЗА-ГО-ГРА». В Умані члени «ЗА-ГО-ГРА» видавали журнал «Інтелектуальні справи». У 1829 році за згодою батьків М. Грабовський залишив школу і вступив до Одеського ліцею ім. Рішельє. В Одесі Міхал пробув рік чи півтора. [7, с. 232] У цьому ліцеї навчалися діти московських аристократів і видатних діячів із Санкт-Петербурга, і перебування тут вважалося престижним та перспективним, успішним початком для кар'єрного зростання тодішньої молоді.

Після смерті батька, М. Грабовський 1820 року опинився у Варшаві. Тут він зустрівся з давніми приятелями з Уманської школи. М. Грабовський не підтримував революції, не вірив у її успіх, гадав, що в ситуації, яка склалася, необхідно працювати над розвитком літератури, мови, релігії. Лише цезмогло бипідняти рівень суспільної освіти й свідомості, а в подальшому покращити життя поляків.

У 1843 р. М. Грабовський став членом Київської археологічної комісії, був автором проекту заснування Товариства шанувальників мистецтва, сприяв виходу циклу офортів Т. Шевченка «Мальовнича Україна», а в 1847 р. опікувався справами побудови дзвіниці при Київському костьолі.

У кінці 50-х – початку 60-х рр. Київ вважався українським культурним центром. Університет св. Володимира, заснований у Києві царем Миколою I, притягував до себе молодь з усієї України та зарубіжжя. Приїхав сюди й М. Грабовський, сподіваючись здобути прихильність до себе й своїх поглядів. Але не вдалося йому схилити роздратоване впливом Москви студентство, і ця ідея лише викликала ще більше супротиву [6, с. 43]. На той час уже дебютував своїми патріотичними віршами Т. Шевченко, що теж не могло не зіграти певної ролі в сприйнятті молодими людьми висловлювань критика. М. Грабовський пропагував дві політичні ідеї, в які сам щиро вірив, однією з них була християнська цивілізація. Доповіді його навіть були перекладені російською мовою в московському часописі «Парус». Ця стаття викликала обурення в читачів, навіть дійшла до самого царя, але той, дотримуючись ліберальної політики, не застосував репресивних заходів, а лише зажадав, аби публіцисти надрукували авторові гідну відповідь, та цього не сталося [6, с. 46]. Написав М. Грабовський і другий трактат, де висловив свої погляди про московську політику щодо загарбаних провінцій, а також про утиски поляків, починаючи від Руїни Б. Хмельницького до XIX ст. І цей рукопис мав бути відомим у Європі. Автор надіслав статтю до князя А. Чарториського і прагнув, аби той переклав її французькою й помістив у журналі «Парад двох світів» («Revue des deux mondes»). Князь доброзичливо прийняв працю, але, після поради з Б. Залеським, вніс деякі поправки перед поданням до друку. У своїй відповіді на цей крок М. Грабовський уперше з усією довірливістю написав та вилив біль «пораненого» серця перед тим, кого шанував і вирізняв серед усіх земляків, але не погодився на поправки й вимагав повернення рукопису. На скільки нам відомо, М. Грабовський не отримав свого трактату назад [6, с. 47].

До реформи 19 лютого 1861 року (відміна кріпосного права) М. Грабовський поставився негативно [6, с. 239]. Будучи поміщиком,

він прагнув покращити економічний стан у державі, і, в першу чергу, взявся за те, що найкраще знав – аграрний сектор. У 1860 році в Києві утворився торгівельний банк, директором якого обрали М. Грабовського. А 1861 року земляки делегували його у справах банку до Петербургу. Тут критик зустрівся з давнім знайомим, маркграфом З. Вельопольським, що того ж року був призначений головним директором Комісії визнань і освіти в складі нового цивільного уряду Царства Польського. З. Вельопольський запропонував М. Грабовському посаду директора у відділі освіти, і той прийняв пропозицію.

Критична діяльність М. Грабовського тривала з 1825 року по 1863. За цей час він написав багато статей, рецензій, відгуків як на писання вітчизняних письменників, так і іноземців. Основною його працею стала «Література і критика» (1837, 1838 та 1840 рр.). Переважна більшість студій, як і згадана збірка, містили оцінки творів польських, російських, українських і французьких авторів. М. Грабовський ставив себе поза літературні угруповання, заперечував потребу суперечок між класицизмом і романтизмом, але більше схилився до останньої течії, романтизму, і підносив його видатних представників [1, с. 233].

Головною рисою письменника нового типу, на думку М. Грабовського, мала бути над усе домінуюча релігійність, чого польському письменству на той час не вистачало. Тому в Міцкевичевому Густавівін бачив героя з «байронічної» епохи, в якій не було місця для християнства [4, с. 147].

Досить неоднозначно оцінював М. Грабовський творчість А. Міцкевича. У жодній його друкованій праці ми не виявили критичних думок, але в кореспонденціях зустрічаємо не лише позитивні, а й не завжди справедливі, досить прискіпливі висловлювання щодо творчих ідей польського генія. Так 4 травня 1841 р. М. Грабовський писав Г. Жевуському: «У нас відомий поет (про А. Міцкевича «Пан Тадеуш» – І. Р.) литовське сусідство і сучасні події хотів піднести до колишньої величності, і, окрім значних красот і величезного таланту, натворив фальшивості й нерівності» [2, с. 223]. Натомість у розвідці «UwaginadballadamiStefanaWitwickiego» («Уваги над баладами Стефана Вітвіцького») (1825) мали місце судження: «Поезія Міцкевича як блискавка, яка освітлює похмуре небо.» [2, с. 49].

На думку критика А. Міцкевич – учень німецької школи – при своїй полякам її красу й помилки, а брак смаку компенсував геніальним талантом [3, с. 204], чому знаходимо підтвердження в листі до Б.Залеського від 20.10.1824 р. М. Грабовський писав про «Балади» С. Вітвіцького: «Усі помилки Міцкевича без іскри його генію.» [2,с.3]. У цій же кореспонденції далі: «У Міцкевича бачу погану школу, великі помилки,але це геній,промінь світла якого найтемніші хмари розганяє»[2, с. 3].

У черговій епістолі від 8 січня 1841 р. М. Грабовський коротко висловлювався: «наші поети, наприклад Міцкевич, пишуть чарівні речі, але на помилковий, закордонний кшталт, який втратить колись свою цінність». У примітці зазначено, що йдеться про «Пана Тадеуша» А. Міцкевича [2, с. 181, 182]. Тобто, відповідно до літературно-критичних суджень М. Грабовського, творчості А. Міцкевича часом не вистачало національного елемента.

Однак загалом М. Грабовський дотримувався думки про те, що А. Міцкевич є найбільшим представником польського романтизму. У черговому листі до Ю. І. Крашевського від 15 грудня 1842 р. критик писав: «Дозволь поставити поруч із тобою Міцкевича й Залеського. Що їх відрізняє від тебе, так це те, що в них кожне слово є живим; <...> думаю, що й сьогодні такого легкого вірша, як Міцкевич, а співучої й кольорової думки, як Залеський, ти не напишеш. Це вже питання різниці духу.» [2, с. 291]. Окрім того існують спогади М. Ролле, який зазначав, що А. Міцкевич і М. Грабовський час від часу зустрічались особисто. У м. Стеблєві, маєтку Германа Головінського, частими гостями були В. Борейко, М. Грабовський, К. Свідзинський, Г. Олізар, а згодом приєдналися й К. Підвисоцький і митрополит І. Головінський, і А. Міцкевич. М. Грабовський вважався «розумом» і «судженням» стеблєвських зібрань, він був тією віссю, навколо якої все оберталось [7, с. 274].

Проте окрім А. Міцкевича М. Грабовський цікавився й творчістю інших поетів-пророків. У листі до К. Підвисоцького з 1837 року критик писав, що «сьогодні мені пришла думка поїхати до Красінського, і там спробую його прилаштувати при злотопольських школах. У будь-якому разі, якщо в вашій місцевості відкриється відповідне місце, притримайте для нього, адже тутешні надії

дуже сумнівні» [2, с. 61]. Робимо висновки, що мова йде саме про З. Красінського, сучасника М. грабовського. У наступному листі до К. Підвисоцького, від 27 травня 1838 року, М. Грабовський зазначав, що «Я був у Красінського, коли мені принесли твій лист про „Американку”» [2, с. 64]. Отже, митці були знайомі особисто і перебували в досить тісних контактах, оскільки йдеться навіть про допомогу М. Грабовського в працевлаштуванні З. Красінського. Чи був З.Красінський у М. Грабовського в Олександрівці інформації не маємо. М. Грабовський, як історик і теоретик літератури, збирав відомості про польських літературних діячів. У листі до А. Пшездзецького від 24 березня 1844 р., М. Грабовський питав у адресата про все, що стосувалося З. Красінського: про його особу, спосіб життя, гумор, праці і т.д., найменша дрібниця про таку людину видавалася йому дуже цікавою. Критик зазначав, що знайомі йому праці З. Красінського давали поняття про світогляд останнього, однак, на думку М. Грабовського, не видавалося правдоподібним, аби така людина не мінялася з набуттям досвіду. М. Грабовський був би «неймовірно радий знати яким є зараз З. Красінський, над чим працює і т.д. Не треба й говорити якою великою мірою це мене цікавить» [2, с. 348].

Безпосередніх висловлювань про творчість Ю. Словацького не маємо, але в листі до К. Підвисоцького від 11 березня 1840 року містяться судження польського митця щодо критичної розвідки Я. Садовського на «Anhelli» Ю. Словацького, яка побачила світ 1839 року в «Літературному тижневику». М. Грабовський вважав, що закиди Я. Садовського є «перебільшені, незрозумілі, ультранімецькі» [2, с. 128]. Отже, творчість Ю. Словацького також була відома М. Грабовському, який був її поціновувачем.

На жаль, жодної згадки не маємо про Ц. Норвіда ані в кореспонденціях М. Грабовського, ані в його друкованих літературно-критичних працях.

Отже, з А. Міцкевичем та З. Красінським М. Грабовський був знайомий особисто, цікавився їхнім творчим та особистим життям, вважав за зразкових літературних діячів XIX століття. Про Ю. Словацького існує лише опосередкована згадка, де польський критик спростовує закиди щодо твору Ю. Словацького «Anhelli», вважаючи їх несправедливими по відношенню до поета-пророка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнатюк В. Українсько-польська правобережна романтична література. Вибр. пр. / В. Гнатюк / Відп. ред. Р. Радишевський. – К. : МП «Леся», 2008. – 636 с. – С. 189–233. – С.233.
2. Bar A. Michała Grabowskiego listy literackie / A. Bar. – Kraków : Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1934. – 450 s. – S. 291.
3. Chmielowski P. Dzieje krytyki literackiej w Polsce / P. Chmielowski. – Warszawa, 1902. – 583 s. – S. 204.
4. Grabowski M. Świat i poeta przez J. I. Kraszewskiego / M. Grabowski // Athenaeum. – 1841. – T. III. – S. 142–169. – S. 147.
5. Rawita-Gawroński Fr. Rok 1863 na Rusi. Ukraina, Wołyń, Podole / Fr. Rawita-Gawroński. – Lwów : Nakładem ks. H. Altenberga, 1903. – 356 s. – S. 93.
6. Rolle M. In illo tempore. Szkice historyczno-literackie / M. Rolle. – Lwów : Nakładem księgarni F. Westa, 1914. – 154 s.
7. Rolle M. Z minionych stuleci. Szkice historyczne i literackie / M. Rolle. – Lwów : nakładem księgarni Gubrynowicza i Schmidta, 1908. – 281s.